УДК 342.9:336.22(477)

https://doi.org/10.68134/ah.2026-11-20.044

Хрипкова Елизавета
студент, Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти, Україна.

Науковий керівник: Фокша Л. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

СУДОВА ПРАКТИКА У ПОДАТКОВИХ СПОРАХ

Анотація. Податкові спори посідають важливе місце в системі адміністративного судочинства України, оскільки безпосередньо пов'язані з реалізацією конституційного обов'язку сплачувати податки і збори та із забезпеченням прав і законних інтересів платників податків. У сучасних умовах цифровізації державного управління та реформування податкової системи питання правильного застосування податкового законодавства набуває особливої актуальності. У статті досліджено судову практику у податкових спорах, зокрема правові позиції Верховного Суду щодо реальності господарських операцій, належності первинних документів, розподілу обов'язку доказування та дотримання процесуальних строків. Розглянуто найбільш поширені категорії податкових спорів — оскарження податкових повідомлень-рішень, встановлення фактичних обставин господарської діяльності, оцінювання реальності господарських операцій. Проаналізовано підхід Верховного Суду, який полягає у відмові від суто формального оцінювання податкових правовідносин і необхідності комплексного дослідження обставин кожної господарської операції. Розглянуто також питання дотримання процедури проведення перевірок контролюючими органами та зростання значення електронних доказів у податкових правовідносинах. Зроблено висновок, що судова практика у податкових спорах забезпечує формування єдиних підходів до застосування податкового законодавства та є важливим інструментом досягнення справедливого балансу між інтересами держави та правами платників податків.

Ключові слова: податкові спори, судова практика, господарські операції, податкові повідомлення-рішення, обов'язок доказування, первинні документи, адміністративне судочинство.

Abstract. Tax disputes occupy an important place in the system of administrative justice in Ukraine, as they are directly related to the implementation of the constitutional obligation to pay taxes and fees and to ensuring the rights and legitimate interests of taxpayers. The article examines judicial practice in tax disputes, in particular the legal positions of the Supreme Court regarding the reality of business transactions, the admissibility of primary documents, the distribution of the burden of proof and compliance with procedural deadlines. The most common categories of tax disputes are considered — challenging tax notices-decisions, establishing the factual circumstances of business activity, and assessing the reality of business transactions. The approach of the Supreme Court is analysed, which consists in abandoning a purely formal assessment of tax legal relations and the need for a comprehensive examination of the circumstances of each business transaction. Special attention is paid to the growing importance of electronic evidence in tax legal relations. It is concluded that judicial practice in tax disputes is an important instrument for ensuring legality and forming a fair balance between the interests of the state and the rights of taxpayers.

Keywords: tax disputes, judicial practice, business transactions, tax notices-decisions, burden of proof, primary documents, administrative justice.

Вступ

Податкові спори посідають важливе місце в системі адміністративного судочинства України, оскільки безпосередньо пов’язані з реалізацією конституційного обов’язку кожного сплачувати податки і збори в порядку та розмірах, установлених законом, а також із необхідністю забезпечення прав і законних інтересів платників податків. У сучасних умовах розвитку економіки, цифровізації державного управління та реформування податкової системи питання правильного застосування податкового законодавства набуває особливої актуальності.

Важливу роль у цьому процесі відіграє судова практика, яка забезпечує однакове застосування правових норм, сприяє усуненню неоднозначності законодавства та формує правові підходи до вирішення конфліктів між платниками податків і контролюючими органами.

Правовою основою регулювання податкових правовідносин в Україні є Конституція України, Податковий кодекс України та Кодекс адміністративного судочинства України. Зокрема, стаття 67 Конституції України закріплює обов'язок кожного сплачувати податки і збори в порядку та розмірах, установлених законом. Водночас стаття 55 Конституції України гарантує право на судовий захист прав і свобод людини та громадянина. Таким чином, податкові правовідносини передбачають не лише обов'язок платника виконувати податкові зобов'язання, а й обов'язок держави забезпечувати законність діяльності контролюючих органів [1].

Результати та обговорення

Однією з найбільш поширених категорій податкових спорів є справи щодо оскарження податкових повідомлень-рішень. Такі спори виникають у випадках, коли за результатами документальної або фактичної перевірки контролюючий орган встановлює порушення податкового законодавства та визначає платнику податкові зобов'язання, застосовує штрафні санкції або зменшує суму податкового кредиту. Платники податків, не погоджуючись із такими висновками, мають право скористатися адміністративним або судовим порядком оскарження.

Особливе значення під час розгляду цієї категорії справ має встановлення фактичних обставин господарської діяльності платника податків. На практиці досить часто виникають спори щодо реальності господарських операцій, правильності формування податкового кредиту з податку на додану вартість, документального підтвердження витрат та правомірності відображення відповідних операцій у податковому обліку. Контролюючі органи нерідко обґрунтовують свої рішення відсутністю у контрагентів необхідних трудових або матеріальних ресурсів, порушеннями в ланцюгах постачання, недоліками первинної документації чи інформацією про фіктивність окремих підприємств.

Водночас судова практика Верховного Суду свідчить про необхідність комплексного дослідження обставин кожної господарської операції. Сам факт наявності певних порушень у діяльності контрагента не може автоматично свідчити про неправомірність податкового обліку іншого платника податків. Важливо встановити, чи відбувалася господарська операція фактично, чи було здійснено рух товарів, виконання робіт або надання послуг, а також чи пов'язані відповідні операції з господарською діяльністю платника.

Показовою в цьому контексті є постанова Верховного Суду від 28 квітня 2025 року у справі № 240/15137/20 щодо визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень. У цьому судовому рішенні наголошено, що визначальним для встановлення податкових наслідків господарських операцій є дослідження сукупності обставин та первинних документів. Зокрема, самостійною та достатньою підставою для висновку про нереальність операцій не може бути лише наявність вироку щодо контрагента, факт кримінального провадження стосовно нього або окремі недоліки первинних документів. Такі обставини повинні оцінюватися в сукупності з іншими доказами [2].

Зазначений правовий підхід має важливе значення для захисту прав платників податків, оскільки запобігає покладенню на них відповідальності виключно через порушення, допущені іншими суб'єктами господарювання. Водночас це не означає, що платник податків звільняється від обов'язку підтверджувати фактичне здійснення господарських операцій належними документами та іншими доказами.

Іншою важливою проблемою, яка регулярно виникає під час розгляду податкових спорів, є розподіл обов'язку доказування між сторонами. Відповідно до статті 77 Кодексу адміністративного судочинства України кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення. Водночас у справах щодо оскарження рішень суб'єктів

владних повноважень обов’язок доведення правомірності відповідного рішення покладається на відповідача, тобто контролюючий орган [3].

Проте зазначене положення не означає, що платник податків може обмежитися лише запереченням проти висновків податкової перевірки. Якщо контролюючий орган надає належні докази, які в сукупності ставлять під сумнів достовірність господарських операцій, платник повинен аргументовано спростувати такі доводи. Саме тому особливого значення набуває якість первинної документації, відповідність її змісту фактичним обставинам та наявність додаткових доказів виконання договорів.

Важливим прикладом застосування зазначених положень є постанова Верховного Суду від 15 квітня 2025 року у справі № 320/15365/23. У ній суд звернув увагу на необхідність правильного розподілу обов’язку доказування у спорах щодо достовірності первинних документів і реальності господарських операцій. Верховний Суд зазначив, що контролюючий орган повинен довести правомірність свого рішення, а платник податків має спростувати належними доказами ті обставини, які підтверджують сумніви щодо достовірності відображених ним господарських операцій [4].

Не менш важливим напрямом судової практики є оцінювання реальності господарських операцій не лише на підставі формально складених документів, а й з урахуванням фактичного руху активів. Наявність договору, видаткової накладної, акта виконаних робіт або податкової накладної сама по собі не завжди підтверджує реальність господарської операції. Суд повинен з’ясувати, чи справді відбулося постачання товару, чи виконувалися роботи, чи надавалися послуги та чи відповідали фактичні обставини інформації, відображеній у документах.

Так, у постанові Верховного Суду від 2 квітня 2026 року у справі № 160/33846/23 було звернуто увагу на необхідність дослідження доказів у їх взаємозв’язку. Суд зазначив, що для підтвердження фактичного здійснення господарських операцій необхідно враховувати специфіку відповідних договорів, характер операцій та наявність належно оформлених первинних документів. При цьому важливе значення мають фактичні обставини виконання договорів і можливість підтвердження руху товарів, робіт або послуг [5].

Отже, сучасний підхід Верховного Суду полягає у відмові від суто формального оцінювання податкових правовідносин. Під час вирішення спору суд має встановити фактичний зміст господарської операції та надати оцінку всім доказам, які підтверджують або спростовують позиції сторін.

Окремої уваги заслуговують спори щодо строків звернення до адміністративного суду. Дотримання процесуальних строків має принципове значення, оскільки навіть обґрунтовані вимоги платника податків можуть бути розглянуті з урахуванням наслідків пропуску встановленого законом строку. Водночас правова природа строків адміністративного оскарження та строків звернення до суду не є тотожною.

У Дайджесті судової практики Великої Палати Верховного Суду за 2025 рік висвітлено правовий висновок щодо строків оскарження податкових повідомлень-рішень. Велика Палата Верховного Суду відступила від попереднього правового підходу та зазначила, що положення пункту 56.18 статті 56 Податкового кодексу України не встановлює самостійного процесуального строку звернення до суду. Також було розмежовано строк давності у 1095 днів, передбачений статтею 102 Податкового кодексу України, та процесуальні строки звернення до адміністративного суду. Такий підхід має важливе практичне значення для визначення моменту, з якого платник податків може реалізувати право на судовий захист, та правильного застосування положень податкового і процесуального законодавства [6].

Важливо також зазначити, що під час розгляду податкових спорів суди повинні перевіряти не лише правильність визначення податкових зобов’язань, а й дотримання контролюючими органами встановленої законом процедури проведення перевірок. Порушення порядку призначення або проведення перевірки, недотримання вимог щодо оформлення її результатів

чи прийняття податкового повідомлення-рішення за відсутності передбачених законом підстав можуть мати істотне значення для вирішення спору. Водночас не кожне формальне порушення автоматично призводить до скасування рішення контролюючого органу: суд повинен оцінити характер порушення та його правові наслідки.

Сучасна судова практика також демонструє зростання значення електронних доказів у податкових правовідносинах. Використання електронного документообігу, електронних кабінетів платників податків, електронних податкових накладних та інформаційних систем контролюючих органів потребує належної оцінки достовірності, походження та юридичної сили відповідних відомостей. У таких умовах судовий захист повинен враховувати не лише традиційні паперові документи, а й електронні засоби підтвердження господарських операцій.

На мою думку, однією з основних проблем сучасної практики вирішення податкових спорів залишається необхідність забезпечення балансу між публічним інтересом держави у своєчасному надходженні податків до бюджету та приватним інтересом платника податків у захисті своїх майнових прав. З одного боку, держава повинна мати ефективні механізми контролю за правильністю нарахування та сплати податків. З іншого боку, такі механізми не повинні створювати умови для необґрунтованого втручання у господарську діяльність суб’єктів підприємництва.

Висновки

Таким чином, судова практика у податкових спорах виконує не лише функцію вирішення конкретних правових конфліктів, а й забезпечує формування єдиних підходів до застосування податкового законодавства. Правові позиції Верховного Суду сприяють удосконаленню механізмів судового захисту, визначенню стандартів доказування та забезпеченню передбачуваності правозастосування. Подальший розвиток цієї практики має бути спрямований на підвищення ефективності судового контролю за діяльністю податкових органів, забезпечення правової визначеності та дотримання принципу верховенства права.

Отже, судова практика у податкових спорах є важливим інструментом забезпечення законності податкових правовідносин в Україні. Особливе значення мають правові висновки щодо реальності господарських операцій, належності первинних документів, розподілу обов’язку доказування та дотримання процесуальних строків. Саме послідовне застосування таких підходів сприяє формуванню справедливого балансу між інтересами держави та правами платників податків, а також підвищує довіру до судової системи.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 19.11.2026)
2. Постанова Верховного Суду від 28.04.2025 у справі № 240/15137/20. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=127001184 (дата звернення: 19.11.2026)
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15 (дата звернення: 19.11.2026)
4. Постанова Верховного Суду від 15.04.2025 у справі № 320/15365/23. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=126633143 (дата звернення: 19.11.2026)
5. Постанова Верховного Суду від 02.04.2026 у справі № 160/33846/23. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=135416962 (дата звернення: 19.11.2026)
6. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду за 2025 рік. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ ogliady/Daidzhest_VP_2025.pdf (дата звернення: 19.11.2026)
7. Постанова Верховного Суду від 04.09.2026 у справі № 160/30802/25. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=139493510 (дата звернення: 19.11.2026)

8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 19.11.2026)